

Mehmet Levent Kaya

*Altayist Dil Bilimci, Çevirmen ve Yazar

Röportaj: Yasin Çatal

1- Kıymetli Hocam, sizin hakkınızda yaptığımız araştırmalarda karşımıza “Altayist Dil Bilimci Mehmet Levent Kaya” çıkmaktadır. Hem bu *Altayist Dil Bilimci* kavramını açarak hem de okuyucularınızın sizi daha iyi tanınması için yaşam öykünüzü anlatır mısınız?

1974 yılında hemşire bir ana ile sağlık memuru bir babanın ilk çocuğu olarak dünyaya geldim. Memur çocuklarının memleketi olmadığı ilkesi benim için de büyük ölçüde geçerlidir. Dolayısıyla birçok yer gezdik ben de çeşitli okullarda okudum. 1988 yılında Deniz Lisesi sınavını iyi bir sıradan kazanarak Heybeliada’ya gidip okumaya başladım. 1996 yılında Deniz Harp Okulu’nu bitirdim. Bir süre Hammer Müzik’te dış ticaret bölümüne baktım. Bu sürede birçok kalem ihracat, ithalat yanı sıra kimi konser düzenlemelerine katılmışlığım olmuştur. 1997 yılında Moğolistan’da bir Camel Trophy yarışı oldu. Moğolistan’ı görmeyi zaten istiyordum. Onunla ilgili bir gazetede kısacık bir yazı okuduktan sonra isteğim görmenin ötesine geçti. Sonraki süreçte uzak yol gemi güverte zabıtlığı, bir müzik stüdyosu işletmeciliği, Mavi Akım projesinin çevirmenliği gibi işlerle uğraştım. Bu arada uzun süre çeviri işiyle iyi bir geçim sağlamıştım. Ama o bu derken zaman çabuk geçiyordu. Sonunda anamı ve babamı da ikna etmeyi başarıp 2004 yılında Moğolistan Devlet Üniversitesi’ne kaydımı yaptırdım. Sırası gelmişken yazayım; okulun adı vikipedyaya sayfasında “Moğolistan Halk Üniversitesi” diye yazıyor. Zaten ülkenin adı da “Moğolistan Halk Cumhuriyeti” diye geçiyor. Yahu, bunun sorumlusu olan kardeşim hangi yılda yaşıyor. Ülkenin adı 1991’den beri Moğolistan Cumhuriyeti, üniversitenin adı ise her ne kadar İngilizce sayfalarda “National University” yazsa bile Moğolca aslı “Devlet Üniversitesi” anlamına geliyor. Dediğim yanlışa kim neden olduysa sevdiklerinin hatrına düzeltiversin.

Neyse, hazırlık sınıfından sonra, müzik piyasasındaki geçmişimle de bağlantılı olarak etnomüzikoloji okumak istiyordum. Ama beklemediğim ve ilk anda beni sarsan gelişmelerle bir anda kendimi hocamın beni ezen bakışları altında “Senin aklın yok mu? Bizim bölümü bırakıp nereye gidiyorsun?” azarını yerken buldum. Sonra Moğol Dili ve Kültürü okulunun Moğol Dili bölümünde yüksek lisans dersleri aldım. İncannaşi hocanın Höh Sudar adlı kitabındaki söz ikilemelerini çalıştım. Kısaca tez konum klasik Moğolca idi diyelim. Bu arada Kabalcı Yayınları’nın isteğiyle Moğolcasından çevirdiğim Moğolların Gizli Tarihçesi Türkiye’de yayınlandı ve adım “Mongolist’e” çıktı. O kitapla ilgili süreç, ikinci baskının girişindeki sunum yazısında ayrıntılı olduğu için burada girmeyeceğim.

Sonrasında, doktora için Mançuca dersleri aldım ama ekonomik nedenlerle o iş uzadıkça uzadı. Derslere ilk Moğolistan Devlet Üniversitesi’nde başlamıştım. Sonrasında hem konuşma pratiği de olsun diye, Doğu Türkistan’daki Gulca Pedagoji Üniversitesi’nin Sibe-Mançu dil programına da katıldım. Bu süreçte yerli Kazak ve Uygurlarla, bir yıl önce Kırgızistan’da öğrendiğim Kırgızcamın yardımıyla sıkıntısız iletişim kurabilmişim. Kısaca, Hazar’ın batısı ve doğusundaki genel Türk ağızlarını, Moğolca’nın ‘Mon, Santa’ gibi artık Moğolca olmaktan bile çıkmış ağızları dışında tüm ağızlarını ve Mançuca çalışmış, öğrenmiş oldum.

İnternette Asya'daki Türk kimliğini tanıtmak isteyen, Almanya'da yaşayan Caner adında genç bir arkadaş var. Beni ve çalışmalarım üzerinden Asya'yı tanıtmak işini üstlenmek istedi ve bu amaçla kurduğu sayfada sizin deindiğiniz tanıtımı kullandı.

Altayist dil bilimci, Altay dilleri çalışan dil bilimci demektir. Altay dillerinin durumuyla ilgili tek bir ortak görüş yok. Ben bu üç alanı da çalışmış biri olarak Altay dilleri teorisinin doğru olduğuna, kimi ayrıntıların "sprachbund" denen şeyle açıklanamayacağına inanıyorum. Elbette bu benim görüşüm; bu konuda son nokta konmadı. Yeri gelmişken görüşümü belirteyim dedim.

Mehmet Levent Kaya, Bozkırda At Üstünde

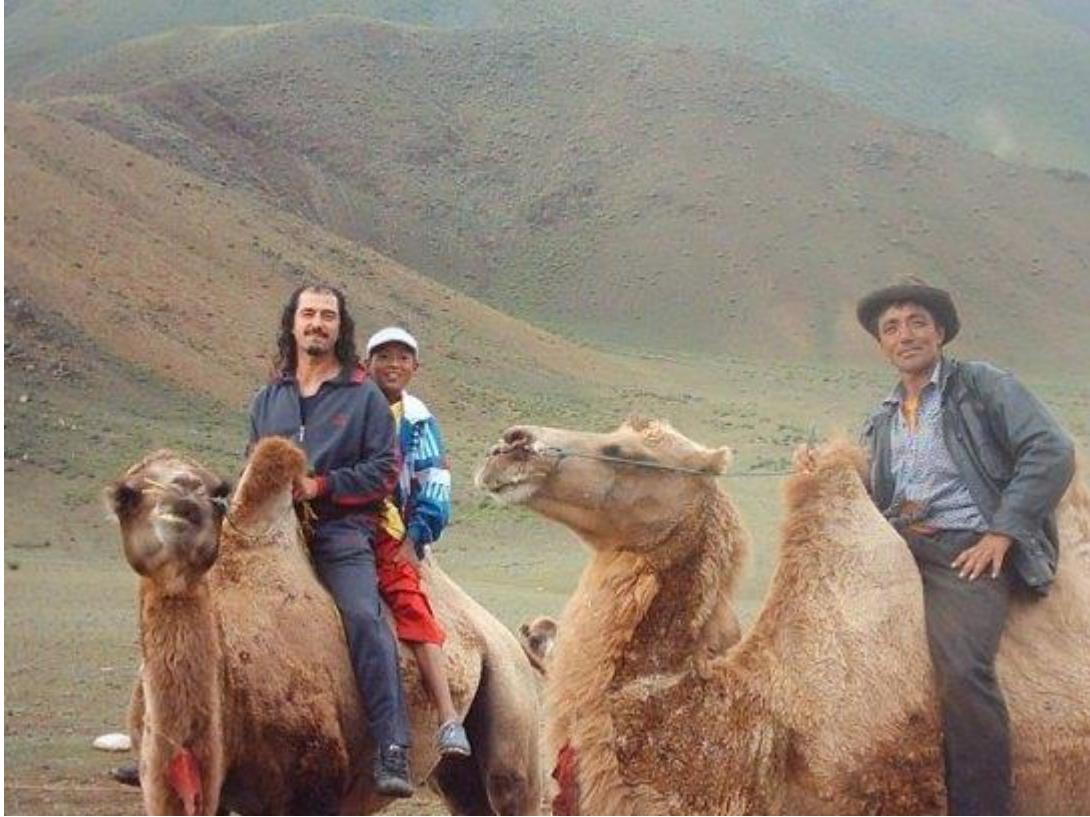
2- Siz de takdir edersiniz ki Türkiye'de Orta Asya tarihi hakkında yapılan çalışmalar hem ilgi çekici olmakta hem de ortaya koyulan eserler dar bir okuyucu kitlesi bulmaktadır. Hal böyleyken sizi Orta Asya, özeldde ise Moğollar alanında çalışmaya teşvik eden sebepler nelerdir?

Küçüklüğümde beri Kuzeydoğu Asya en çok ilgimi çeken bölge olmuştur. Hem özgün kültürünü hem de tarihini çok severim. Diğer yandan, kim ne derse desin, günümüzde Bumın Kağan'ın yaşamına en benzer yaşamı Moğollar sürüyor. Ülkenin çok geniş olmasına karşın nüfusunun çok az olmasının etkisi de bende çok yüksek. Böyle bir merakla başladı, ama özellikle Moğolca öğrendikten sonra kalıcı bir duruma dönüştü. Moğolca az bilindiği için değeri anlaşılmayan çok köklü, zengin ve güçlü bir dil. Ayrıca kullanımı da çok keyifli. Dahası, hemen bütün yerleşik yaşamların birbirine benzer yanları var. Bozkırın yarı göçebe yaşamı özgün. Eminim birçok kişi bu konuyu anlatmamı bekliyordur ama ortada "anlatılmaz yaşanır" benzeri bir durum var. Bunu anlatmak için birkaç kitap yazıp yayınladım. Şimdi buraya da kitap yazmayalım. Merak edenler hazır kitaplardaki hazır bilgiye başvursun.

3- Yapmış olduğumuz kısa girizgahtan sonra, Moğollar konusuna girmeye başlayalım isterseniz. Birkaç yıl önce Kazakistan'a kısa bir seyahat yapma imkânı bulmuştuk. Uçsuz bucaksız bozkır, sert bir iklim, uzun yaz günleri, eğlenceli sokak pazarları görmüştük. Coğrafyaların özelliği, iklim şartları onların kimlik ve kişiliğini belirlemek konusunda ne kadar önemli olduğunu o zaman görmüştük. Bizim de Moğolları daha iyi tahlil edebilmemiz için ana yurtları, yaşadığı coğrafyanın iklim şartları ve yaşamlarından bahsedebilir misiniz?

Bişkek ve Almatı'da altı ay yaşadım. Oralar Ulaanbaatar'dan çok daha ılık. Moğolistan tam olarak Sibiry'a'nın güney doğu kesimine denk düşüyor. Ülkede gerçek anlamda tek şehir Ulaanbaatar. Halkın yarısı bunun dışında yaşıyor. Ulaanbaatar'ın yarısı da göçebe kültüründen çıkmış sayılmaz. Doğa ile muhatap olan insanlar diğer canlılara karşı daha anlayışlıdır. Kırdaki kimi zaman günlerce insanla karşılaşmadan ilerleyebilirsiniz. Karşılaştığınızda ise kapısını çalarsanız sizi içeri buyur ederler ve önce hemen önünüze bir sofrayı koyarlar. Sonra çay gelir, süt, kete, pirinç, et çorbası, diğer yemekler... Sizi rahat ettirmek için ellerinden geleni yaparlar. Yine bu şehir dışındaki insanların daha çok güldüğünü görürsünüz.

Kimseyi üzmem ama Moğolistan'da yaşayan insanların uzaklık ve din öğretisine karşın Türkiye'deki bizlere daha çok benzediğini düşünüyorum. Şimdi burada bunun tartışmasına girmeyeceğim ama Ahmet Taşağıl hoca da buna benzer görüş belirtmişti. Laf arasında söylemiş olalım ve geçelim.

4- Hocam Türkler ve Moğollar ve diğer toplulukların paylaştıkları Asya Bozkırlarında dil, kültür ve yaşam biçimleri birbirlerini ister istemez etkilemektedir. Türkler ve Moğollar için soruyorum; bu iki topluluk arasındaki etkileşim akrabalık düzeyinde midir yoksa iki ayrı topluluk mudur?

Tonyukuk anıtının olduğu yer Tonyukuk ve birliğinin kışlağı. Hemen orada birincil komşuluğunda bir sürü Moğol boyu olduğunu Çin kaynakları gösteriyor, hatta o boyları tek tek sayıyor. Ben burada iki toplumun boylarının komşu olduğu bir hat olduğunu sanırdım. Ama geçen yıllarda yapılan araştırmalarda, burada bir hat değil aslında bir satır olduğu ortaya çıktı. Yani, buranın daha doğusuna uzanan yerlerde Türk boyları ve daha batısında Moğol boyları yerleşik imiş. Bu da aslında bir hatta komşuluk değil, iç içe yaşam olduğunu gösterir. Keçe evlerde, yarı göçebe olarak, koyun ekonomisiyle ve atlı yaşayan bu insanların o dönemki evren algıları ve günlük yaşam kuralları da aynı. Türklerin “töre” dediği bu şeye Moğollar da “yos(un)” diyor. Dolayısıyla bu akrabalığın çok girift olduğunu bile rahatlıkla söyleyebiliriz. Ama aradaki uzaklık artıp yaşam ve evren algıları da değişince, yabancılaşma düzeyi de artıyor. Artık bir Akdenizli gibi yaşayan Türkler için Moğollar oldukça uzak yabancılar; benim için kapı komşusu, hala-dayı çocukları. Hangisi olduğunuzu siz kendiniz bilirsiniz.

5- Moğolların tarihî süreç içerisinde, inandığı din -varsa dinler- ya da atalarından aldıkları kültürel değerleri yaşama ve yaşatma konusunda tutucu bir topluluk olarak görüyor musunuz?

Bu konunun en başında bir ayrıntıya dikkat çekmek gerekiyor: Akdeniz çevresi kavimlerinin günlük yaşam kuralları içinde din kavramının önemi çok büyük. 2019 yılında bile insanlar hemen her şeyi dine göre ayırıp anlamayı değerlendirmeye tercih ediyor. Gördüğüme göre başka yerlerde böyle bir bakış açısı çok egemen değil. Bu açıdan Moğollar da tanıştıkları insanlarla konuşurken ilk sordukları ayrıntı dinleri olmuyor.

Moğollarda “suyunu içersen töresine uyarsın” diye bir atasözü vardır ve bu söz hemen her gün kullanılır. Bütün canlıların birinci bağı olduğu şey sudur; hiçbir canlı su içmeden duramaz. Dolayısıyla bir ülkeye gittiğinizde, orada başka hiçbir alışverişiniz olmasa bile suyunu mutlaka içersiniz. Bu söz suyunu içtiğiniz yurdun töresine uymanızı öğretir. Moğolların dünyaya bakışını kısaca bu sözle özetlemek bile mümkün.

Bu töre sözünden anlaşılan şey, ailede büyüklerden öğrenilen günlük yaşam kuralları ve uygulamaları. Ansiklopedilerde Moğolların dininin Budizm olduğunu görürsünüz. Bu bilgi ansiklopedi dışında hiçbir yerde doğru değildir. Çünkü genel olarak duyurulan birkaç uygulama dışında Moğolların çok az bir kısmı gerçekte Budist öğretiye göre yaşar. Onların günlük yaşamını biçimlendiren şey bu yukarıda andığım “töre”dir. O ve bağlantılı hemen tüm ayrıntılar Şaman geleneğine dayalıdır. Kısaca, ansiklopedilerde Moğolların Budist olduğu yazmasına karşın gerçekte Moğolların hemen bütün alışkanlıkları atalarının kültürüne, kısaca kendilerinin “Şaman geleneği” dediği kültüre göre biçimlenir. Bu anlamda, kendi günlük yaşam uygulamaları açısından Moğollar oldukça geleneklerine bağımlıdır. Burada “tutucu” demek istemem, çünkü “tutucu” ile “geleneklerine bağlı” sözlerinin ayrı kavramları tanımladığımı düşünüyorum.

Bir iki örnek bütün olguyu anlatmaya yeterli olmayabilir; bu yüzden durumu somutlaştırmak için, bence çarpıcı olduğunu düşündüğüm örnekleri verip listenin bundan çok, çok daha uzun olduğunu belirteyim.

Moğol devletinin bağımsızlık simgesi, uluslararası geleneğe uygun olarak bayrağın yanında dokuz ayaklı ak tuğdur. Bu tuğ takımı parlamento binası içindeki özel yerinde durur. Ulusun en büyük bayramı, “Naadam” ya da “toy” bu takımın stadyuma gelmesiyle başlar.

“Naadam” bizim tarih kitaplarından bildiğimiz han oyununun Moğolca uygulamasıdır. Ok ve aşık atma, çeşitli yaşlardan at yarışları yanında özel olay olarak güreş karşılaşmalarının, bunların çevresinde müzik, dans ve diğer sanat uygulamalarının bir bayramıdır, “Naadam.”

Naadam ulusça kutlanan bir bayram olmasına karşın yine de Moğollar için en önemli dönem, ay takvimine göre yılbaşı olan, yani güneş kova burcuna girdikten sonraki ilk yeni aya karşılık gelen Ak Ay bayramıdır. Bu bayram daha çok aile ve yakınlar arasında kutlanır. Hemen herkes geleneksel Moğol giyimi “Deel” giymeye özenir, özendirilir.

6- Yaptığımız sohbette bir ikinci bölüme geçelim isterseniz. Moğolların ana yurtlarını, Türkler ve diğer halklarla olan münasebetlerini, din ve inanç özelliklerini anlamaya çalıştık. Biliyoruz ki bir zamanlar Moğollar dünyanın gördüğü en büyük kara devletini kuran, sayısız devleti ve halkı bir sel gibi yutan bir topluluktuk. Bu inanılmaz güçlü devleti kuran Cengiz Han ve ailesi hakkında neler söyleyebiliriz?

Cengiz Kağan, bildiğimiz kadarıyla Hun Devleti’nin kurucusu ve bizim efsanevi adıyla Mete Han diye bildiğimiz kişiden başlayarak gelen bir geleneğin son büyük temsilcilerinden ve genel liste içinde de en önemlilerinden. Bence, kuşkusuz onu öne çıkaran iki şey var: Zekâsı ve şansı. Zeki olduğuna hiç kuşku yok; kendisi özellikle Harezmi seferinde de gördüğümüz

üzere dünyanın savaş dâhilerinden biri. Ama şansının yardımcı olduğuna da kuşku yok. Her işleri yaver giden, şans topu insanlar bu dediğime itiraz edebilir. Siz bir de gelin bana sorun. Dünyanın geçmişi, onun kadar askeri strateji dehası olup da şans yaver gitmediği için adını bile bilmediğimiz sayısız insanla dolu.

Bunu Cengiz Kağan payına eksi puan düştüğümü sanmayın. Güney Sibiryaya çıkışlı yarı göçebe boyların yaşam biçimi ve özgün kültürünü diğer bütün yaşam biçimlerinin üzerinde tutan biri olarak Cengiz Kağan'ın tarihteki iki süper kahramanımdan biri olduğunu açıkça söyleyeyim. Üstelik şans yaver giden biri olmasına karşın kahramanım.

Cengiz Han'ın Bir Portresi

7- 1206 yılında Cengiz Han'ın topladığı kurultay ve kurulan devletin özellikleri nelerdi? Geçmiş halklarda bildiğimiz bir devlet teşkilatı, kurucu lideri, düzenli ordusu ve ülke başkenti var mıydı? Yoksa merdiven altı tarih kitaplarında yer aldığı gibi Moğollar “kan emici, ilkel haklar topluluğu” mu?

1206'daki kurultayı toplayan Cengiz Kağan değil. Aslında, Moğolların Gizli Tarihçesi'nin (MGT) bize bildirdiğine göre “Hamag Mongol” yani Kamu Moğol diye bir kağanlık var. Anlatı başladığında bu yapının başında Habul adında bir kağan var. Habul ise Temücin'in babasının dedesi. Habul'un yerine Temücin'in dedesi Bartan'ın diğer altı kardeşinden Hotala kağan olur ve taht onun soyuna kalır. Ama onun peşinden oğullarından kimse bu

sorumluluğu üstlenmek istemeyince, zaten yıldızı parlamakta olan Temüücin, Çiğgis Kağan adıyla iye seçilir. Devlet bu zamana kadar zaten kendilerinden önceki bozkır devletlerinin töresi üzerine kuruludur. Bu arada bu topraklarda birçok Türk boyu olduğunu da unutmayalım.

Cengiz Kağan boyların başına geçene kadar siyasi bir yapı olduğunu biliyoruz ama ondan önceki yapının çok gevşek bir konfederasyonu olduğunu anlaşıyor. Cengiz ilk başlarda Onon ırmağı boyundaki kendi kışlağını başkent olarak işletmiş, ama kısa sürede Orkun vadisine taşınıp Harahorum adıyla yeni başkentlerini kuruyorlar. Bu paragrafta sözünü ettiğim diğer Türk boylarıyla güçlerini pekiştirip tarih sahnesine sağlam bir adım atıyorlar. Sonra devlet genişledikçe sınırları içindeki Türk sayısı da kat kat artacaktır. Yine, devletini rayına oturduktan sonra devletini de kendinden önceki büyük bozkır devletlerinin gelenekleri üzerine yapılandırıldığını MGT'nin verdiği bilgilerden anlıyoruz. Sürekli Türk boyları ile iç içe yaşamış, kız alıp kız vermiş, ittifaklar kurmuş bir insan toplumunun “kan emici, zalim, kültürsüz, barbar” bir ırk olduğunu, ancak sizin dediğiniz gibi merdiven altında üretilen tarih kitapları yazardı. Üstelik bunu yazarların ömründe bir kere bile Moğol ya da Moğol yurdunu görmediği, inandığı yalanın imparatorluğu yaydıkları yıllarda psikolojik savaş propagandası olarak Moğolların kendilerinin yaydıkları masallar olduğunu da bilmediği gün gibi ortada.

Yani, Cengiz Kağan Hazar'a kadar toprakları kan dökerek ele geçirdi de Mete Han buralara millete çiçek dağıtarak mı yayılmıştı?

İlk Defa Orijinal Dilinden Direkt Olarak Türkçeye Tercüme Edilen Moğolların Gizli Tarihçesi

8- Peki bu devlet içerisinde Türklerin konumu neydi? İsimlendirildiği gibi bu bir Türk-Moğol İmparatorluğu muydu?

Başlangıçta yapı içinde Nayman, Hereid, Urianhai gibi Türk boyları var. 1211'den sonra Turpan Uygur İdikut devleti, Cengiz'in kendisini beşinci oğul gibi kabul etmesini dileyip biat ederek birliğe dâhil oluyor. Nayman damgacısı Tatatunga'nın Cengiz Kağan'ın oğullarına okuma yazma ve hesap öğrettiğini yine MGT'den öğreniyoruz. Sonra Harezm ele geçiriliyor. Bütün bunları Türklerin yüzde 10'u kadar Moğolların kendi güçleriyle yapması mümkün olmadığına göre ordunun önemli bir kısmının Türklerden oluştuğunu anlarız. Kısa sürede Moğol devletinin Uygur yazı dizgesini dillerine uyarladığına dikkat edersek, Turpan Uygurlarının ne kadar etkili olduğunu daha iyi anlarız. Dönemin birçok kaynağının da iletişim dilinin Uygurca olduğuna dikkat çektiğini unutmayalım. Sonuçta, yönetim biriminin tepesinde Cengiz soyunun bulunduğu koca bir imparatorluktan söz ediyoruz. Bu imparatorluğun nüfusunun büyük çoğunluğu da Türk. "Tarihe yön verdikleri" için övündüğümüz atalarımız, bu yapı içinde yalnızca figüran görevleri üstlenmemişti herhalde.

Cengiz Han Tarafından Kurulan Moğol İmparatorluğu'nun Genişlemesini ve İmparatorun Ölümünden Sonra, Toprakların Vârisler Arasında Paylaşılmasını Kronolojik Bir Şekilde Gösteren Harita (gif)

9- Cengiz Han ve Otrar valisi İnalçık arasında yaşanan meşhur bir olay var. Bu olayın içyüzü ve sonrasında gelişen olaylar hakkında neler düşünüyorsunuz?

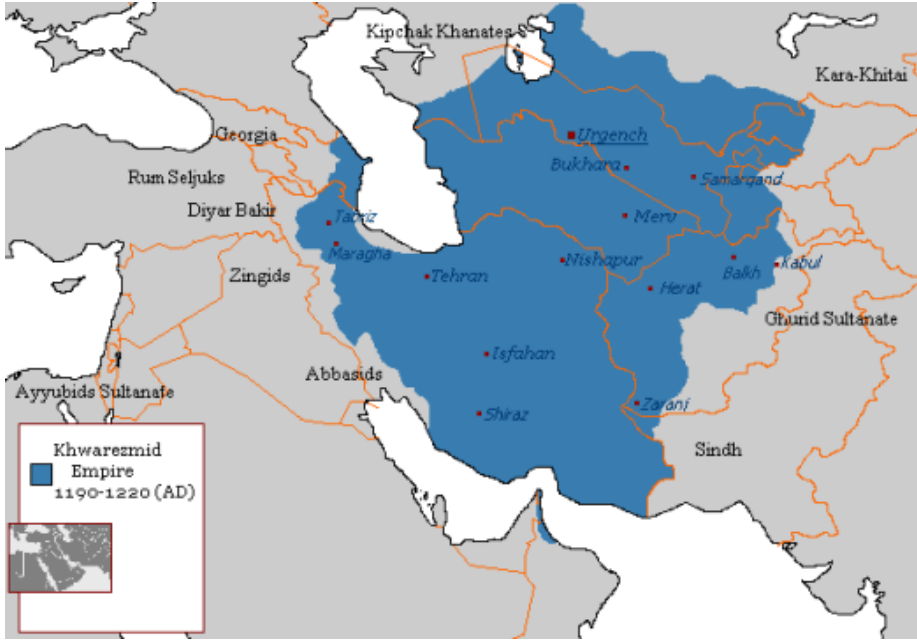
Tarih meraklıları bilir, Hun döneminden başlayarak bozkır devletlerinin saraylarında Baktiriya'dan gelen şehirli, eğitilmiş birçok danışman hizmet vermiştir. Bunlar arasında Soğdaklar ticaret yanında yazı ve hesap da bilirler. Dolayısıyla, özellikle Çin'in entrikalarına karşı çok önemli işlev görürler. Cengiz güçlü bir hükümdar olarak yükselmeye başlayınca

kuşkusuz o da bu Soğdıklardan yararlanmaya başladı. Devlet olmak demek bir ekonomi mekanizması olmak demektir. Dolayısıyla bu danışmanlar Cengiz Kağan'a ticaret yapmasını; batının kağanı olan Harezmsah ülkesine kervan göndermesini, onların Müslüman olduğunu ve Müslümanlara güvenilebileceğini salık verirler. Kendi tahminimi söylüyorum, büyük olasılıkla bu kişiler de Müslüman olmalı. Ama belki de Otrar valisini tanımıyorlarmış. Uzatmayalım; sonuçta Cengiz onların sözüne uyar, dört yüz develik kervan ve heyet hazırlayıp ticaret için İpek Yolu boyunca batıya gönderir. Heyet Otrar'a ulaşır ama vali sorgulamadan heyeti öldürür ve mala da el koyar. Bence dört yüz develik bir mal önemli bir ekonomik varlık. Üstüne bir de diploması heyeti var. Cengiz ilk başta olayı yine diploması ile çözmeye çalışıyor; ama Harezmsah da ona "Seninle uğraşamam. Dört yüz deve mal ve heyetindeki önemli adamlarının üzerine soğuk su iç," mesajı veriyor. Şimdi, siz düşünün, aranızda dört yüz deve yükü mala ve onca önemli adamının ölümüne göz yumup üstüne su içecek kimse var mı? Ben bir yere dört yüz deve malı kervanı ve koca bir heyeti göndersem ve mallarıma el koyup adamlarımı da öldürseler, sonra da bunun üstüne soğuk su içmemi isteseler, elimde de dünyanın en iyi atlı savaşçılar olsa, olay mahallinde taş üstünde taş, omuz üstünde baş bırakmam. Sizi bilmem, bende böyle.

Bundan önce Cengiz Kağan'ın sefere çıkmak gibi bir düşüncesi olduğuyla ilgili bir bilgimiz yok. Otrar olayı olmasa, belki de tarihe geçen Cengiz diye biri olmayacaktı. Belki de bu açıdan Otrar valisine teşekkür etmeliyiz.

10- Kıymetli hocam, Cengiz Han'ın Harezmsahlar üzerine yürüdüğünde Semerkant, Buhara gibi Türk şehirlerinde yaşanan felaketler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Savaşların sonuçları her zaman acı olmuştur. Cengiz Kağan Semerkant ve Buhara gibi şehirlere sefere çıktığında da öyle oldu. Acı, çok acı. İşin içinde, yukarıda da değindiğim, Cengiz'in askeri strateji dehası kuşkusuz var. Ama bunda Harezmsah Alaeddin'in devlet ve ordu yönetimindeki kararsızlık ve yetersizliğinin payı da çok büyük. Buradan, çaresiz, yetersiz, çapsız kimselerin devlet yönetiminde olmasının en acı sonuçlarının nereye varabileceğini görüyoruz. Aslında Harezmsahlar dönemin en önemli devletlerinden biriydi. Ama Celaleddin elindeki gücü bile doğru kullanamadı. Kullansa Cengiz Kağan orta çaplı bir devlet başkanı olurdu ve tarih çok değişik yazılırdı. Bu açıdan belki Celaleddin'e de teşekkür etmemiz gerekebilir. Bunda annesiyle olan aile içi anlaşmazlığın da nedeni olduğu söylenir. Her durumda, çaresiz, çapsız, elindeki gücü değerlendiremeyen devlet adamlarının olası sonuçları arasında bunlar da var. Sonuçta olan onlara güvenen kitlelere oluyor. Gerçekten çok acı.

Harezmsahlr Devleti

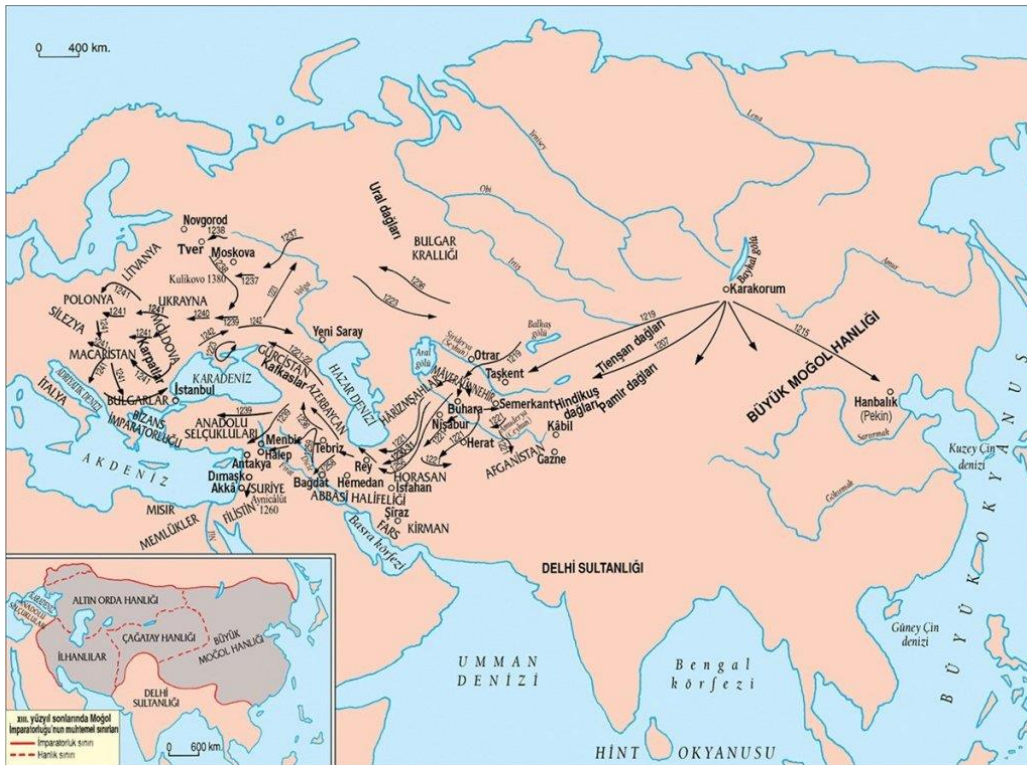
11- Harezmsahlr, Anadolu Selçukluları ve Moğollar arasında adeta engel teşkil eden bir duvar gibiydi. Harezmsahlrın büyük acılarla karşılaşması aslında Anadolu Türklüğünün de yaşadığı üzüntü verici olayları başlatmıştır diyebilir miyiz? Burada Harezmsahlr ve Anadolu Selçukluları arasında Cengiz Han'a karşı bir stratejik hata yapıldığını düşünüyor musunuz?

Bir önceki soruda dediğim gibi, asıl ilk hatayı yapan Harezmsahlr Alaeddin. Hatırlarsanız sonradan oğlu Celaleddin, Cengiz'den kaçarken gelip Anadolu Selçuklu'suna da sorun oluyor. Bir an dünyanın en büyük hükümdarı iken bir anda kendine tutunacak bir dal arayan bir zavallıya dönüşüp kendini öteye beriye attığı için kendisine acımamız da gerekebilir. Olayın çok önemli bir düğüm noktasında olduğuna da kuşku yok. Ama o önemli bir savaş makinesinin zembereğini kurup bir de doğru biçimde engel olamayınca, aslında daha önce kısmen Hun döneminde ve daha çok Göktürk döneminde olan olaylar gerçekleşiyor. Bizde Mönge diye bilinen Mönh Kağan zamanındaki sınırlara bakarsanız yaklaşık Göktürklerin en geniş sınırlarına denk geldiğini görürsünüz. Dolayısıyla asıl stratejik hatayı yapan Alaeddin Harezmsahlr. Günah keçisi aramak da istemem, ama işte dediğim gibi, bir gün dünyanın en büyük hükümdarı iken ertesi gün bir parya olmuş bir zavallı ve en büyük nedeni de aslında Cengiz kuvvetlerini durduracak güçteki ordusunu toplayı karşısına kararlılıkla çıkamaması, herkes kendi bölgesini kurtarmaya çalışsın emri vermesi. Böylece devletin tarihe gömülmesine ve Cengiz Kağan ve Moğol İmparatorluğu'nun yükselmesine neden oluyor. Dediğimiz gibi bu açıdan kendisine teşekkür etmemiz gerekebilir. Ama yine aynı nedenle, Akdenizlilerin çok sevdiği benim ise acı çekmeme neden olan, Türk nüfusunun Hazar'ın batısına göçünü hızlandıran ve buraları Türk kökenli nüfusun ağırlıklı yurdu yapan süreci tetiklemiş olması. O Cengiz Kağan ve Moğollara kızan ama iflah olmaz Akdenizli kitlenin de bu nedenle hem Celaleddin'e hem de Cengiz Kağan'a teşekkür etmesi gerek ama en çok onlar lanet okuyor. İlginç!

12- Yakın bir tarihte katıldığımız bir konferansta Prof. Dr. Metin Yılmaz Arap ve Fars kaynaklarından yapmış olduğu bir çalışmasından bahsetti. Çalışmanın içeriği kısaca şuydu: “Hülâgü Bağdat’a girdiğinde sanıldığı gibi büyük katliamlar yapmamış, İslam medeniyetinin kıymetli yazılı eserlerini nehirlere atmamış, onları Meraga Rasathanesi’ne götürmüştür.” Hocanın bu dediklerine farklı olarak Amerikalı Tarihçi Will Durant’ın İslam Medeniyeti adlı eserinde “büyük katliamlar olduğu, altı-yedi asırlık İslam medeniyet birikiminin yerle bir edildiği, İslam’ın karanlık çağının başlamasına sebep olduğunu” anlatılıyor. Bağdat olayını biraz daha açarak, bu tezler hakkında düşüncelerinizi öğrenebilir miyim?

Yukarıda da belirttiğim gibi tarihçi olmadığım için tarih tezleri konusunda ahkâm keserken çok ileri gitmek istemem. Ama bu konuyla ilgili bir iki ayrıntıya el atmak isterim. David Morgan’ın Moğollar adlı kitabı bu konuda doğru bir yöntem öneriyor. En önemlisi, birincil kaynakların güvenilirlik düzeyini nasıl sorgulamamız gerektiğini örnekliyor. İkincisi, olduğu iddia edilen olaylar ve olası olağan sonuçları ile gerçekte olan sonuçları karşılaştırarak iddia edilen olayların olmuş olma olasılığının gerçekte ne kadar doğruyu yansıttığını sorguluyor. 1200’lerde, örneklerini bugün de gördüğümüz bağınazlıklarla zaten çöküş noktasına gelmiş, Selçuklu sahiplenmesi tarihte nasıl kalacakları bile çok kuşku dolu olan bir İslam kitlesinin çöküşünü yalnızca Moğol istilalarına bağlamak, çok hafif tanımla sorumluluğu üstünden atmak için “Biz nerede yanlış yaptık” yerine “Beni kandıramazsın” demeye benzer.

Tartışmayı uzatmak isteyenler için ise sözüm, “Moğollar önlerine çıkan bütün herkesi kesmiş olamaz. İnanmıyorsan aynaya bak,” olur. Herkesi kestiler de bunca millet ağaçta mı yetişti?

13. Yüzyılda Moğol İstilas (TDVİA)

13- Hocam son birkaç sorumuza gelirken Moğolların Anadolu’da yaptıklarını da konuşmak isteriz. Burada kaldıkları zaman dilimi, askerî ve siyasî faaliyetleri ve Mevlâna gibi önemli toplum önderleri ile olan ilişkileri ne boyuttaydı?

Doğrusu Anadolu’ya kadar gelenler ancak Moğolların dublörü olabilir. İran’a yerleşenlerin başında Cengiz soyundan Hülegü ve birkaç kişi olduğu, geri kalanın çoğunun Türk olduğu bilinen bir gerçek. Yine de bu sırada önemli bir devlet geleneği mirası bıraktıkları Osmanlı Devlet teşkilatının birçok geleneğinden de belli. Doğrusu bu soruyu batıyı çalışanlara sorsanız size daha doğru cevaplar verebilirler. Mevlana ise ilgi alanlarımın tümüyle dışında.

14- Sayın hocam vermiş olduğunuz değerli bilgilerinizden dolayı size çok teşekkür ederim. Söyleşimizi sonlandırmadan önce, tarih ve edebiyat birikimimize kazandırmış olduğunuz oldukça değerli tercüme ve telif eserlerinizin hakkında konuşmak isteriz. “Moğolların Gizli Tarihçesi” çeviriniz, ilk romanınız “Çölde Dor ve Ölüne” romanlarınızın muhtevassından bahsederseniz ziyadesiyle müteşekkire oluruz.

Aslında daha çok tarihçilerin çalışma alanı olmasına karşın Moğolca bildiğim için MGT’ni çevirmem istendi. Zaten daha önce Almancasından çeviren Ahmet Demir hocamız da dilci idi. MGT 1240 yılında, Ögedei’nin kağan seçildiği kurultayda yazdığı bir kaynak. Birinci elden Moğollarca yazıldığı için işlerin içine yakın bakış açısından önemli bir kaynak. 12 bölümden oluşuyor ve tarzından her birini ayrı bir kişinin yazdığı anlaşılıyor. Bunun dışında kendi mesleğim olan dil bilimi bağlamında yayınlanan “Bilge Yazıtlar” adında bir kitabım yayınlandı. Alt başlığında “Bilge Kağan ve Bilge Tonyukuk Yazıtlarının Bölgeni Yaşam Biçimi Bağlamında Yürüğü” yazıyor. “yörüğü” sözünü Kaşgarlı Mahmut bize “açıklama” ve “tefsir” anlamlarında veriyor. Önemli bilgi ve deneyimler bulacağınıza eminim.

Bunlar dışında yayınlanmış üç romanım var. Kitaplarımda Altay Sırtının doğusunda kalmaya özen gösteriyorum. İlk romanım Çölde Dor Turpan Uygur İdikut Devleti’nde geçiyor. Çalıştığım alanlardan biri Turpan yazmaları olduğu için şehir yaşamı, İpek Yolu ticareti, el ve sahne sanatları, bütün kültür ve uygarlıkla ilgili önemli bilgiler içeren bir tarih kurgusu.

Ölüne 2000li yıllarda geçen bir roman. Türk dünyasından üniversite okumak için Moğolistan’da toplanan gençlerin yaşamı çerçevesinde bütün Sibiry coğrafyasını ve özellikle de Moğolistan’ı tanıyoruz. Metal müzikle ve Sibiry ile ilgilenenlerin özellikle keyif alacağı bir roman.

Üçüncü romanım 100.000. Milat takviminin 542 yılının 18 Ocak günü başlayıp Ağustos ayı sonlarında bitiyor. Tümen Yabgu’nun Anagui Kağan’a karşı yürüttüğü mücadele, bozkır boylarının ittifakları, mücadele sonunda Tümen Yabgu’nun Bumın Kağan olması anlatılıyor.

Yine benden beklenen ama uzun süre önemsemediğim için geciken bir Moğolca Dil Bilgisi hazırladım; önümüzdeki güz basılmasını umuyorum. Bundan başka Doğu Türkistan’da Gulca Üniversitesi’nde Sibe-Mançu dil programına katıldığım sıradaki gözlemlerinden hazırladığımız bir kitap ve yine Moğolistan’da ilk yazımda yayladaki gözlemlerimden hazırladığımız kitaplar yolda ama henüz tarihleri için bir şey diyemiyorum. Son günlerde doktoramı tamamlama derdine daha çok odaklanmışım. Yine de kitap çeviri ve yazım çalışmaları elimden ve gözümün işlediği son güne kadar sürecek.

Dergi sayfalarınızda bana yer ayırdığınız için ben size teşekkür ediyorum. Yayınlarınızın güçlenerek sürmesini ve esenlikle kalmanızı dilerim.

Baskı

100.000

mehmet levent kaya

Çölde Dor

mehmet levent kaya

ROMAN

ÖLÜÖNE

Mehmet Levent Kaya

